

بسمه تعالی

حضور اجتماعی زن در اسلام و سیره حضرت زهرا (س)

اکرم طولابی^۱

چکیده

شخصیت و هویت هر انسانی به عوامل گوناگونی مانند شرایط حضور در عرصه اجتماعی وابسته است. از این رو، در حرکت احیاگرانه پیامبران الهی و از جمله پیامبر اعظم (ص) توجه ویژه‌ای به این موضوع مبذول گردید تا آنجا که با هدف پاسداشت هویت و کرامت انسانی زن، با در نظر گرفتن حقوق متناسب با توانمندی‌های او به همراه انتظار انجام تکالیف و وظایفی در شأن او، از کوچکی مقام زن در برابر مرد کاسته شد و از این طریق امکان تحقق استقلال شخصیتی و رفتاری برای جنس زن فراهم آمد اسلام نه تنها با حضور فعال زنان در جامعه مخالف نیست، بلکه آدابی را جهت حضور عزت مند و آراسته زن و مرد در جامعه وضع کرده است. استفاده از راهنما و الگو در همه زمینه های زندگی، موجب موفقیت و رسیدن به سعادت می شود. پیامبر اکرم(ص)، حضرت زهرا (س) را به دلیل عصمت و برخورداری از علم، راهنمای کاملی برای زن مسلمان الگویی وارسته برای تمام زنان جهان می دانستند، در این مقاله با استفاده از قرآن و کتب معتبر از جمله بحار الانوار، نهج البلاغه، سخنان رهبر انقلاب امام خامنه ای و سعی بر آن شده است تا جایگاه و اهمیت حضور اجتماعی زن مسلمان و سیره حضرت زهرا (س) به عنوان الگوی جاودان اخلاق بررسی شود.

کلید واژه: اسلام، حضور، اجتماعی زن، سیره.

^۱ . طلبه ی سطح دو حوزه علمیه حضرت معصومه سلام الله علیها

مقدمه

در اسلام برای زن مقام والایی در نظر گرفته شده است، چنانکه در قرآن مجید وقتی سخن از آرامش و سکون برای انسان است از زن به عنوان آرامش دهنده یاد می‌شود. در سوره روم خداوند متعال می‌فرماید همسرانی از جنس خودتان برای شما آفریدم تا در کنار آنان آرامش یابید. شکی نیست که این مقام خاص و ویژه تنها در اسلام برای زن در نظر گرفته شده و زمانی اهمیت آن مشخص می‌شود که می‌بینیم در آیات دیگر دعای پیامبر اکرم (ص) مایه آرامش مومنان دانسته شده و از این نظر زنان که وجودشان مایه آرامش است در کنار دعای پیامبر (ص) قرار گرفته‌اند. یکی از مسائل مهم جامعه، حضور زنان در جامعه است که در اسلام زن، علاوه بر مسئولیت اداره خانه و تربیت فرزندان که از مهمترین وظایف اوست، در بسیاری از مسئولیت‌های اجتماعی با مردان شریک است و انجام این وظیفه خواه و ناخواه او را از حصار خانه به صحنه‌های اجتماعی می‌کشاند، که این نه تنها با حفظ حجاب و عفاف که از وظایف دیگر اوست منافات ندارد بلکه او را در بهتر انجام دادن مسئولیت‌های اجتماعی و سلامت روانی‌اش یاری می‌کند^۱

اسلام در هیچ زمینه سخت‌گیری نکرده است. و در همه شرایط مصالح فرد و اجتماع را در نظر گرفته است.

یرید الله بکم الیسر ولایرید بکم العسر^۲

علاوه بر موارد ذکر شده در زمینه جایگاه والای زنان از نگاه اسلام، نام یکی از سوره‌های قرآن مجید به نام نساء (یعنی زنان) اختصاص یافته است و در آیات این سوره بحث‌های زیادی درباره زنان وجود دارد در سوره نور و بقیه سوره‌ها مباحث مختلف زنان مورد توجه و عنایت قرار گرفته است.

۱. فاضلی بیارجمندی، سیداحمد، نقش زنان شیعه در عصر امام علی (ع)، ص ۲۱۶.

۲. بقره: ۱۸۵.

بررسی حضور زنان در جامعه و علت‌های حضورشان در اجتماع و سبک زندگی حضرت زهرا به عنوان یک زن مسلمان که طبق احادیث و روایات در جامعه حضور چشمگیری داشتند ائم از خطبه فدک ، حضور در جنگ‌ها و ... مسئله بسیار مهمی است که کتب و مقالاتی در این باره نوشته شده است از جمله : کتاب بحار الأنوار ، زندگانی حضرت زهرا (س) جلد ۴۳ ترجمه محمد جواد نجفی که درباره سبک زندگی حضرت زهرا (س) می‌باشد و حضور ایشان در جنگ‌ها و کتاب جایگاه اخص زن، به نقل از بحارالانوار، ص ۲۲۶ مؤلف: محمدرضا امین‌زاده در این کتاب ، جایگاه و اهمیت زن در اسلام با استناد به آیات قرآن، روایات و اندیشه‌های برخی فیلسوفان اسلامی و غیر اسلامی با این عناوین فراهم آمده است و کتاب محمدبن جریر طبری شیعی، دلائل الامامة، مؤسسه بعثت این کتاب به تاریخ زندگانی، دلایل، معجزات ، عفاف و حجاب ایشان در برابر نامحرم و فضایل حضرت زهرا(س) پرداخته است . کتاب مستطوف، ج ۲، به نقل از نقش زنان شیعه در عصر امام علی (ع) مؤلف: سید احمد فاضلی بیارجمندی ، نویسنده این کتاب معتقد است حضور زنان با رعایت حفظ شرافت و عفت و حجاب در جامعه لازم و واجب است تا در حد کفایت جامعه به آن پردازند و ... در این مقاله سعی کردیم با استفاده از منابع و کتب معتبر، به بررسی سیره حضرت فاطمه (س) و حضور زنان در اجتماع پردازیم .

مفهوم شناسی

حضور ، زن ، حجاب ، اجتماعی ، اسلام

زن : زن، یک انسان بالغ ماده است. عموماً دختری را که دوران بلوغ و نوجوانی خود را تمام کرده‌است و به سنی که در اکثر فرهنگ‌ها و جوامع، معمولاً ۱۸ سالگی می‌باشد برسد را زن می‌گویند، اما این تعریف می‌تواند در هر فرهنگ، جامعه، تمدن یا قانون، متفاوت باشد. واژه دختر برای انسان نابالغ ماده و فرزند ماده و گاهی در زبان عامیانه برای زنان جوان به کار

برده می‌شود. در فارسی واژه‌های «بانو»، «خانم» و در قدیم، «خاتون» برای اشاره محترمانه به زن، کاربرد دارند.

حجاب : از ریشه حجب به معنای پنهان کردن ، پرده کردن می‌باشد . حجاب به پوشش‌های گوناگون زنان مسلمان گفته می‌شود مفهومی برآمده از قرآن کریم و فقه اسلامی و ساخت یافته در فرهنگ اسلامی که ناظر به پوشش شرعی در مقابل نامحرم ، به ویژه برای زنان است . حجاب گاه برگرفته از احکام شرع و گاه مربوط به قراردادهای اجتماعی و شرایط موقعیتی فرد است .

اجتماع : اجتماع به معنای اجتماعی تشکل از دو انسان و بیشتر است که برای همزیستی، دست از نامحدود بودن تمایلات و نیروها و فعالیت ها و استعدادهای شخصی خود بر می دارند.

اسلام : کاربرد دینی این لغت ، تسلیم در برابر فرمان خداست . این واژه از ماده «سلم» است که خود به معنای «تسلیم کامل» «سالم شدن» و «رهایی یافتن از آفات» است. در معجم الوسیط آمده‌است که «إسلام» در لغت به معنای اظهار خشوع و پذیرش دین محمد است . در این خصوص به کسی که دین اسلام را پذیرفته‌است، «مُسْلِم» گفته می‌شود و «أسلم» به معنای کسی است که در دین خود خالص باشد. این واژه هشت مرتبه در قرآن و در سوره‌های آل عمران، مائده، انعام، زمر، صف، حجرات و توبه به کار رفته‌است.

زن و کیفیت حضور او در اجتماع از منظر قرآن

درباره حضور زن در اجتماع ، پرسش‌هایی می‌توان مطرح کرد ؛ اینکه زن چگونه و به چه کیفیتی در عرصه عمومی ظاهر شود؟ و یا اینکه تعامل و برخورد او با دیگران چگونه باید باشد؟ و ...

اسلام برای حضور زن در عرصه عمومی چه تدبیری اندیشیده است؟ آیا زن و مرد در این جهت مساوی اند یا برای حضور زن ، شروط ویژه ای وجود دارد ؟ در صورت وجود شروط ویژه، این شروط کدام است ؟

چند نکته مهم

وجود غریزه جنسی و جذابیت هر یک از مرد و زن برای یکدیگر، صلابت و قدرت جسمی برتر مرد و لطافت و ضعف جسمانی زن و علاقه بیشتر وی به تبرّج و خودنمایی در مقایسه با مرد، از اموری است که نمی توان انکار کرد. با توجه به این ویژگی ها، اگر زن بدون ضابطه ، به هر شکل و قیافه ای در عرصه عمومی و در محل کار و اداره حاضر شود و خود را در برابر دیدگان مردان به نمایش بگذارد ، جامعه ای که محل کار و تلاش اقتصادی و تأمین نیازهای مادی و کسب فضایل اخلاقی و کمالات معنوی است ، به صحنه نمایش جذابیت های جنسی و میدان تاخت و تاز امیال و شهوات تبدیل می شود و این آثار مخرب و زیان باری در پی خواهد داشت.

بنابراین، برای حضور سالم و مفید زن در اجتماع و تأمین امنیت وی در محل کار و دانش، و برقراری جامعه ای سالم، که تأمین کننده سعادت انسان باشد، باید برای حضور اجتماعی زن، برنامه و مقرّراتی پیش بینی شود تا از زن حمایت کرده، سلامت معنوی وی را تضمین و حقوق مادی او را تأمین کند .

اسلام با در نظر گرفتن ابعاد مادی و معنوی زن و با در نظر گرفتن تأثیر اعمال و رفتار وی در سعادت ابدی او و دیگران، مقرّراتی را برای حضور زن در اجتماع وضع کرده است . این مقرّرات علاوه بر حمایت از زنان در بعد مادی و بهینه سازی روابط اجتماعی آنان ، حافظ منافع معنوی و کرامت انسانی زن نیز هست . بی توجهی به این دسته از مقرّرات ، پیامدهای جبران ناپذیری برای زنان و جامعه انسانی به دنبال خواهد داشت.

مقرّرات ضروری برای حمایت از حضور زنان در جامعه و در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی دو دسته است:

۱ : نخست قوانینی که در بعد مادی از زن حمایت می کند؛ مثل تعیین میزان ساعات کار ،

میزان ساعات مرخصی، مرخصی زایمان ، ویژگی های محل کار ، نوع کار و تعیین زمان بازنشستگی . معمولاً مقرّراتی که در کشورهای غربی به هدف حمایت از زنان وضع می شود از

درخشیده و آسیه و خدیجه از هستی او طلوع کردند. پس خود را به صدفی که نیازمند اوست
زینت بخش و حفظ نگه‌دار که این از اساسی‌ترین و بزرگترین جلوه زیبایی برای زن در زندگی و
جامعه اوست .

نتیجه گیری

حضور به معنای نقش تاثیرگذار فرد در فرایند زندگی جمعی است؛ اعم از این که این نقش در فضای خانه یا بیرون از آن انجام پذیرد؛ درست به همین دلیل است که نقش‌ها و مسئولیت‌های خانوادگی در منظر برخی جامعه شناسان از اساسی‌ترین نقش‌های اجتماعی بشمار می‌روند. از سوی دیگر، مردان نیز همراه ایفای نقش‌های اجتماعی، مسئولیت و جایگاهی مهم و تأثیرگذار در کانون خانواده برعهده دارند، در نتیجه محدود ساختن زن به دنیای اختصاصی صحیح نیست؛ با تأکید بر چنین پیوندی، درحالی که اسلام صلاحیت زنان برای دستیابی به بالاترین مراتب کمال را مورد تأیید قرار داده است، زنان را در مقابل مسایل جامعه خنثی و منفعل نخواسته. با عنایت به حقوق سیاسی شهروندان در قاموس سیاست اسلامی که نظارت بر حسن کارکرد مدیران عرصه قدرت است، حضور و مشارکت، رنگ جنسیت نمی‌تواند به خود بگیرد که این مهم در عمومیت خطاب‌های دینی در باب فریضه امر به معروف و نهی از منکر آشکارا دیده می‌شود.

الگوی رفتاری پیامبراعظم در تبیین تکلیف مداری زن و مرد در امور مشترک ناظر به هویت انسانی، حضور همگان در عرصه سیاسی را ایجاب می‌نمود و گرچه در زمینه حضور زنان رعایت ضوابط و حدودی به لحاظ حفظ شأن و مقام انسانی آنان مورد تأکید بود، اما این مسأله تغییری در اصل موضوع حضور ایجاد نمی‌کرد. عملیاتی شدن آموزه‌های نبوی در حفظ کرامت و شأن والای انسانی زن در عین حضور و بطلان ابدی ادعای محدود نمودن زن در نگاه اسلام به عرصه خصوصی را باید در رفتار سیاسی- اجتماعی دخت نبوت حضرت فاطمه زهرا(س)، به نظاره نشست.

فاطمه زهرا علیهاالسلام، در دوران زندگانی خویش دو گونه تجربه می‌آموزد و سنت او و قرائتی که از دین ارائه می‌کند، محصول این دو نوع تجربه یعنی تجربه درونی و بر فراز آن تجربه بیرونی می‌باشد. سنت فاطمی به مرور در بستر این دو تجربه، تفصیل بیشتری می‌یابد تا آن جا که

فرا تراژ جنسیت، ناظر به هویت انسانی زن است. در تجربه درونی خویش، الهام و رؤیا و عروج و مراقبه و تفکر و نیایش و اخلاق داری و.... دارد و در تجربه برونی نیز در دوره‌های گوناگون، برای پدر، مادری می‌کند، همراه و رفیق جماعت دینداران و راهبر خویش است، در ساخت مدینه همپایی می‌کند، تدبیر منزل را بر عهده دارد، با علی همراه می‌باشد، به جنگ می‌رود، در امور سیاسی فعالیت و مشارکت می‌ورزد، با دشمنان شدت و صلابت دارد، دوستان نادان و مدعیان همراهی، اما ناتوان، را نمی‌پذیرد، دوستی دوستان را پاس می‌دارد و امام و رهبر می‌پروراند و بدینگونه، برای «زن الگو» با این تجربه‌ها و حضورهای بیرونی، سنت او جامعیت و تفصیل بیشتری می‌یابد و اجمال‌های بسیاری از قرآن و سنت پیامبر را به تفصیل می‌آورد.

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. پیام سیده مهشید ، فلسفه حجاب، علی فصیحی ، سبط اکبر
۲. معصومی، سیدمسعود ، احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آنان ، قم، ناشر ندای دوست
۳. بیارجمندی، سیداحمد فاضلی ، نقش زنان شیعه در عصر امام علی (ع) ، انتشارات میثم تمار قم، چاپ ۱۳۸۱
۴. شهیدی، سیدجعفر زندگانی حضرت زهرا(س)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
۶. صادق، اردستانی، مسئولیت اجتماعی زن در کتاب و سنت، نشریه مجله حقوقی و قضائی
۷. محمدرضا، امین زاده، جایگاه اخص زن، به نقل از بحار الانوار، ص ۲۲۶ ، بین الملل
۸. علامه طباطبایی، تفسیر المیزان ، قم: بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی؛ تهران: رجا، ۱۳۶۷.
۱۰. مجلسی، محمدتقی بن مقصود علی، بحار الانوار، دارالکتب الاسلامیه
۱۱. نجفی، محمد جواد، بحار الأنوار ، زندگانی حضرت زهرا (س)، دارالکتب الاسلامیه
۱۲. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، دارالکتب الاسلامیه
۱۳. صالح، نورالدین ، پرتوی از نهج البلاغه، به نقل از کتاب حجاب و آزادی، حسین غفاری، شوق
۱۴. سلیمانی، علی اصغر، نهج البلاغه ، نامه ۳۱ ، والتین

کتاب عربی

۱. الراوندی، قطب الدین، الخرائج و الجرائج، قم، مؤسسه الامام المهدی.
۲. طبرسی، میرزا حسین نوری، نفس الرحمان فی فضائل السلیمان، ایاد کمالی اصل.
۳. حمیری، عبدالله ، قرب الاسناد، تحقیق مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، قم، ۱۴۱۳.
۴. طبری صغیر، محمد بن جریر دلائل الامامه ، تحقیق قسم الدراسات الاسلامیه ، مؤسسه بعثت، دار الذخائر .

سایت و نرم افزار

۱. نرم افزار جامع الاحادیث، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی
۲. سایت اندیشه قم، برگرفته از مقاله «اسلام و جایگاه اجتماعی زن»
سایت KHAMENEI.IR

۳. معرفت ۱۳۸۵ شماره ۱۰۷ پرتال جامع علوم انسانی
۴. مطالعات راهبردی زنان ۱۳۸۷ شماره ۳۹ پرتال جامع علوم انسانی